

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

Využití dramatické výchovy ve volnočasových zařízeních
pro matky s dětmi

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Pokorný

Autor práce: Veronika Kováčová

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: 3. ročník

2010

Prohlašuji, že svoji bakalářskou – diplomovou práci jsem vypracoval/a samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

..... 2010

vlastnoruční podpis studentky – studenta

Děkuji vedoucímu diplomové/bakalářské práce Mgr. Jiřímu Pokornému
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD	5
1 DEFINICE POJMŮ.....	7
1.1 Volný čas.....	7
1.2 Zařízení pro volný čas, PVC	9
1.3 Dramatická výchova, drama	10
1.4 Hra.....	12
1.5 Role.....	14
1.6 Simulační hra.....	15
1.7 Dramatická hra.....	15
1.8 Metoda výchovy.....	16
2 ÚČEL, VYUŽITÍ.....	16
2.1 Funkce dramatu.....	16
2.2 Obsah dramatické výchovy.....	17
2.3 Metody a techniky dramatické výchovy.....	17
2.4 Výhody a nevýhody dramatické výchovy.....	19
2.5 Hodnoty a cíle dramatické výchovy.....	20
3 MATKA, DÍTĚ A SAMOSTATNÉ PŘÍKLADY	
VYUŽITÍ DRAMATICKÉ VÝCHOVY.....	22
3.1 Matka a dítě.....	22
3.2 Využití dramatické výchovy pro matky s dětmi.....	23
3.3 Příklady dovedností s využitím dramatické výchovy.....	23
3.3.1 Rozvíjení komunikačních a sociálních dovedností s využitím dramatické výchovy.....	24
3.3.2. Rozvíjení obrazotvornosti a tvořivosti s využitím dramatické výchovy.....	28
3.3.3. Rozvíjení sebepoznání a sebekontroly s využitím dramatické výchovy.....	31
ZÁVĚR	34
Seznam literatury	35
Abstrakt.....	37

ÚVOD

V této práci se pokusím v obecné rovině popsat problematiku využití dramatické výchovy ve volnočasových zařízeních pro matky s dětmi. Toto téma mi připadalo vhodné pro nastínění řešení základních otázek, které mohou nastat ve vztahu matky a dítěte, jakož i v průběhu rozvoje jeho osobnosti. Dramatickou výchovu a její využití ve volnočasových zařízeních vnímám jako velice prospěšnou techniku pro zdravý rozvoj dítěte i matky. Jaký má dramatická výchova smysl pro vztah mezi matkou a dítětem a kde ji lze aplikovat? Zajímá mě, jak může tato oblast pomoci matce a dítěti nebo jen samotnému dítěti při jeho vývoji. Jakým způsobem lze dramatickou výchovu využít? Jak ji vhodně aplikovat ve volném čase?

Dramatická výchova je založena na zkušenosti, na poznávání sociálních vztahů a dějů. Může být školním předmětem nebo zájmovou aktivitou. V této práci budeme dramatickou výchovou označovat právě zájmové aktivity.

Studuji předmět pedagogika volného času, a proto je pro mě důležité poukázat, jak lze dobře využít dramatickou výchovu mimo vyučování.

Zaměřím se zde na samotné využití dramatické výchovy pro matky s dětmi, její strukturu, různé metody a techniky, které lze uplatnit.

Na začátku se pro snazší pochopení zkoumané problematiky zaměřím na definici pojmů, které se budou vyskytovat v této práci. Tato část bude obecnějšího charakteru. Představí a shrne odborné termíny, jako je volný čas, pedagogika volného času, volnočasové aktivity a zařízení, dramatická výchova, hra jako taková, sociální role, hra dramatická, simulační hra atd. Druhá část bude věnována již konkrétnější podobě problematiky a bude zde popsán její účel, samotné využití, funkci dramatu, jeho obsah, výhody a nevýhody dramatické výchovy, prostředky, metody a techniky dramatické výchovy, hodnoty a cíle. Třetí část bude věnována vztahu mezi matkou a dítětem, využití dramatické výchovy pro matku a dítě, poté konkrétním příkladům, dramatické a simulační hře a konkrétnímu rozvoji dovedností. Čtenář by si měl udělat představu o hrách pro matky s dětmi, popřípadě využít jejich obsah.

Informace pro tuto práci jsem čerpala z odborných knih zaměřených na dramaturgii a hru, z knih s psychologickou tematikou a s tematikou pedagogiky volného času.

Cílem této práce je představit dramatickou výchovu, její principy, základní klasifikaci a historický vývoj tak, aby čtenář porozuměl dramatické a výchově jako takové. Zaměřím se na samotné hry, které se soustředí na rozvoj konkrétních dovedností. Podíváme se na to, co se vytváří mezi matkou a dítětem, když je využita dramatická hra. Nastíním i využití ve volném čase. Poukážu na její důležitost a na rozvoj osobnosti matky a dítěte. Jakým způsobem dramatická výchova pomáhá utvářet vztah mezi matkou a dítětem? Chci zde zmínit i výhody a nevýhody dramatické výchovy obecně. Shromáždila jsem základní literaturu a vytvořila základní orientaci o dané tematice, která bude sloužit k lepšímu pochopení tohoto tématu.

Tato práce je určena ke čtení pro kohokoliv, kdo má zájem poznat a pochopit využití dramatické výchovy, její definici, ale i definice jiných pojmů, které mají blízký vztah k dramatické výchově, jaké jsou techniky a metody při jejím využití nebo jaký vztah vytváří mezi matkou a dítětem.

DEFINICE POJMŮ

V této práci se bude objevovat několik pojmů z dané tematiky, a tak bude nejlepší se s nimi pro začátek seznámit. Chceme-li se zabývat dramatickou výchovou, volnočasovými aktivitami a zařízeními, které se zaměřují na volný čas, musíme nutně přijít do kontaktu s pojmy, jako je právě drama, dramatická výchova, dramatická hra, hra, role, volný čas, pedagogika volného času a další. Nyní si blíže představíme jednotlivé pojmy, se kterými se budeme setkávat v této práci.

Základní pojem, kterým bude nejlepší v této práci začít, je volný čas.

1.1 Volný čas

Volný čas zde uvedu jako první pojem, protože je důležité znát jeho význam. Jakkoli zní tento pojem triviálně, může mít spoustu výkladů. Volný čas je chápán jako čas, během něhož nejsou plněny povinnosti. Každý jedinec má v životě povinnosti, které by měl vykonávat. Děti chodí do školy, dospělí lidé do práce atd. Volný čas je tedy chápán jako čas mimo tyto povinnosti. Každý jedinec má různou délku volného času. Volný čas je doba, kdy by mělo docházet ke znovunabytí sil, odpočinku, zábavě atd. V knize Pedagogika volného času od Jiřiny Pávkové a kolektivu je uvedeno: *„Je to doba, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přináší nám pocit uspokojení a uvolnění. Pod pojmem volný čas se běžně zahrnují odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti, zájmové vzdělávání, dobrovolná společensky prospěšná činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené. Z hlediska dětí a mládeže do volného času nepatří vyučování a činnosti s ním související, sebeobsluha, základní péče o zevnějšek a osobní věci, povinnosti spojené s provozem rodiny, domácnosti, výchovného zařízení i další uložené vzdělávání a další časové ztráty.“* (13) Jak již bylo řečeno, do volného času se nezahrnují aktivity spojené s udržováním a fungováním rodiny a domácnosti nebo péče o svůj zevnějšek.

Někteří lidé si přesto z těchto činností vytvoří své hobby – tato činnost jim poskytuje uvolnění a přináší pocit uspokojení a odpočinku, např. někdo má velmi kladný vztah k přípravě jídla a vaření je tedy jeho volnočasovou aktivitou.

V publikaci Děti, mládež a volný čas Břetislav Hofbauer uvádí: „*Volný čas je čas, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, jež vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště z dělby práce a nutnosti zachovat a rozvíjet svůj život.*“ (13) Oba tito autoři vystihují, že volný čas spadá mimo dělbu práce a má přinášet odpočinek.

Na problematiku volného času se můžeme dívat z různých pohledů.

Prvním pohledem je ekonomické hledisko. Volný čas je využíván jako výchovná, vzdělávací, ale i komerční činnost. Průmysl volného času je dobře prosperující a samostatné odvětví. Společnost investuje do zařízení pro volný čas. „*Průmysl volného času je tak vůbec největším odvětvím světového hospodářství. Odhaduje se, že v oblastech spojených s volným časem a zábavou je v USA zaměstnáno asi 25 milionů lidí, asi čtvrtina všech pracujících (Podle zdrojů Akademie pro studium volného času)*“ citováno z knihy od J. Pávkové a kol. Pedagogika volného času. (15)

Druhým pohledem je sociologické a sociálně-psychologické hledisko, kde je zapotřebí sledování činností, které přispívají k utváření mezilidských vztahů. Užívání volného času u dětí je ovlivněno sociálním prostředím; silný vliv má rodina. Důležité je, aby rodina měla zájem vědět, kde děti tráví volný čas. Nedostatek citu, neúspěchy ve škole, dlouhotrvající pocit nudy, absence pozitivních sociálních vazeb a další jevy mohou vést k tomu, že na jedince budou silně působit hromadné sdělovací prostředky, např. televize. Z aktivního trávení volného času bude pasivní sledování akcí bez hlubšího prožitku, např. sledování pořadů v televizi, počítačové hry atd.

Třetím pohledem je politické hledisko, které se snaží uvážit, do jaké míry bude stát zasahovat do volného času. Města a obce by měly nabízet aktivity pro volný čas.

Čtvrtým pohledem je zdravotně-hygienický pohled. Snaží se využít volný čas k podpoře zdraví a duševního i tělesného vývoje člověka. Snaží se správně nasměrovat využití volného času, které pozitivně působí na samotné zdraví člověka.

Posledním pohledem je pedagogické a psychologické hledisko, které bere

v úvahu zvláštnosti jak věkové, tak individuální. Snaží se podporovat aktivitu dětí a mládeže, sociální kontakty, poskytovat pocit bezpečí a jistoty, dávat kladné citové odezvy, poskytovat prostor pro spontaneitu a seberealizaci atd. Pedagogické hledisko má dva úkoly: naplňovat volný čas smysluplně a seznámit jedince se zájmovými aktivitami – výchovou o volném čase.

1.2 Zařízení pro volný čas

Volnočasové aktivity mohou být realizovány v různých zařízeních. Zařízení vznikala výhradně pro smysluplné trávení volného času. Zpočátku tuto roli měly tradiční instituce: rodina a škola.

Mezi zařízení volného času dětí a mládeže lze zařadit:

„Celoročně působící tradiční zařízení a jejich varianty: hřiště, kluby, domy a setkání mládeže (Německo), domy mládeže a kultury (Francie), ubytovny mládeže a mnoho dalších.

Zařízení sezonního provozu: letní tábory a další zařízení působící o školních prázdninách žáků a dovolených pracující mládeže, dětské parky ve městech, farmy dětí a mládeže letního období v zemědělských hospodářstvích, nekryté bazény, říční a mořská koupaliště a pláže, přírodní kluziště, lyžařské můstky a běžecké dráhy.

Zařízení mobilní nebo s přechodným fungováním, jimiž se nabídka volného času přenáší na místa přirozeného soustřeďování dětí a mládeže: pojízdné herny (playbus, vnitřně upravený autobus zajišťující na shromaždiště městských dětí), které umožňují zapůjčovat herní a sportovní potřeby.“ Citováno od autorky J. Pávkové a kol. z knihy Pedagogika volného času. (152)

V polovině šedesátých let minulého století docházelo k poznání, že volný čas je významnou oblastí života a výchovy dětí. Docházelo ke změnám pracovní doby; byl zaveden pětidenní pracovní i školní týden.

Po roce 1948 se objevily zmínky a úvahy o pedagogice volného času jako nové disciplíně sociologie.

V dnešní době je pedagogika volného času oborem na vysokých školách. Učí mladé lidi, co je volný čas a jak umět pracovat s volným časem různých

věkových skupin, osvojit si přístupy jako je animace, výchova zážitkem, terénní práce atd.

Volný čas nám umožňuje rozvíjet svoji osobnost v různých oblastech, např. v oblasti tělovýchovné, výtvarné, hudební nebo dramatické.

Udělal jsem si představu o pojmu volný čas. Ve volném čase můžeme uplatnit dramatickou výchovu, která nám nabízí rozvíjení našich schopností, dovedností, samotné osobnosti, nebo nám může ukázat, jak se dá vzniklý problém řešit právě dramatickou výchovou.

1.3 Dramatická výchova, drama

Dramatická výchova má různé výklady. Každý autor ji může definovat jinak, ale podstata je vždy stejná a zakládá se na dvou principech: jednání a zkušenosti. Eva Machková ve své knize Úvod do studia dramatické výchovy uvádí, že *„dramatická výchova je učení zkušeností, tj. jednáním, osobním, nezprostředkovaným poznáním sociálních vztahů a dějů, přesahující aktuální reálnou praxi zúčastněného jedince.“* (32) Pojem dramatická výchova se užívá spíše pro školní využití dramatických aktivit. Aktivitu zaměřenou mimo školu se mohou nazývat i výchovná či tvořivá dramatika. Tyto různé názvy mají stejný obsah. Důvody rozlišení jsou pouze vnější a jazykové.

Podle Josefa Valenty v knize Metody a techniky je dramatická výchova vysvětlena takto: *„Dramatická výchova je systém řízeného, aktivního sociálně-uměleckého učení dětí či dospělých, založený na využití základních principů a postupů dramatu a divadla, limitovaných primárně výchovnými či formativními a sekundárně specificky uměleckými požadavky na straně jedné a individuálními i společnými možnostmi dalšího rozvoje zúčastněných osobností na straně druhé.“* (27)

Obě tyto definice obsahují pojem drama, který by bylo dobré zde zmínit a vysvětlit. Eva Machková ve své knize Úvod do studia dramatické výchovy uvádí toto: *„Termínem drama se nejčastěji označují textové předlohy jevištního umění, popř. v přeneseném významu pohnuté události, neštěstí.“* (32) Samotný pojem drama vystihuje podstatu nejen dramatu jakožto umění, ale i pedagogické

disciplíny, která klade důraz na aktivitu, zaměřuje pozornost na akci. Z toho vyplývá, že dramatická výchova je zaměřena na získávání informací nebo znalostí skrze poznávání sociálních vztahů a dějů, které je zprostředkované osobním jednáním, zkušeností, jejíž součástí je drama, tedy pohnutá událost či konflikt.

Samotná dramatická výchova, tak jako tvořivá dramatika nebo výchovná dramatika (jejich obsah je stejný), potřebují pro splnění kritérií děj a postavy, aby byla vyvolána akce. „*Takovou názornou akcí osoby, jež má působit a působí na osobu jinou, nazveme jednáním*“. *Dramatický děj je ten, který vzniká jednáním osob vespolek. Dramatická osoba je ta, jež jedná vůči osobám jiným.*“ (36-37) z knihy Úvod do studia dramatické výchovy od Evy Machkové.

Dramatická výchova má své cíle a hodnoty. Ve své knize Úvod do studia dramatické výchovy Eva Machková cituje otázku, kterou si položili v 60. letech Angličané R. N. Perberton-Billing a J.D. Clegg „...*mnoho lidí dramatu nedůvěřuje a mají pocit, že jeho učitel nabízí dětem jakousi emocionální lázeň, aby se v ní bahnily. Má vskutku drama nějakou jinou hodnotu a cíl, než jenom poskytovat trochu chaotické zábavy, která dobře zapadá do představ „svobody“ a „moderního přístupu“ ve výchově?*“ (51) Na tuto otázku se snažily odpovědět spousty autorů.

Nejdůležitější hodnotou dramatické výchovy je sociální rozvoj, příležitost porozumět a umět spolupracovat v sociálním prostředí. Další hodnotou je rozvoj komunikačních dovedností v celé jejich šíři. Klíčová hodnota je rozvoj obrazotvornosti a tvořivosti. Dále se uplatňuje rozvoj kritického myšlení, sebepoznání a sebekontrola. Důležitý je i emocionální rozvoj. Tyto složky budou hlouběji rozebrány v další kapitole.

Dramatická výchova se u nás výrazně vyvíjela od poloviny šedesátých let až po současnost. Prošla změnami jak po jazykové stránce, tak i po stránce obsahové. V šedesátých letech se začala dramatická výchova zabývat poznáváním dětských dramatických aktivit. V osmdesátých letech došlo k dovršování a prohlubování metodiky dramatické výchovy. V této době se dramatická výchova začala zařazovat do učebních plánů a do výchovného programu. Vyvíjela se až do roku 1989 vcelku svobodně a byla na okraji zájmů úřadů i širší

společnosti. Znatelný zlom přišel v roce 1990, kdy demokracie zavádí dramatickou výchovu do škol i příprav pedagogů. V této době dochází k diferenciaci názvosloví.

V praxi se začíná častěji objevovat a uplatňovat termín „tvořivá dramatika“.

V dalších letech tvořivá dramatika prochází změnami, dochází k ustálení pojmů. Rožširuje se pole působnosti a vznikají propracovanější techniky a metodiky. Zvyšuje se informovanost, píší se knihy, konají se semináře o této problematice, vytvářejí se studijní obory atd. V dnešní době dramatická výchova může být doplňující obor nebo může být zařazena do vzdělávacích programů vedle výchovy výtvarné a hudební. V některých uměleckých školách je dramatická výchova povinný předmět.

Stručně jsme si vysvětlili samotný pojem drama, dramatická výchova a její vývoj. Dalšími pojmy, se kterými se setkáme, je hra, dramatická hra, simulační hra a role.

1.4 Hra

Hra je nesmírně důležitá pro zdravý vývoj dítěte, setkáváme se ale i s hrou pro dospělé. V této práci bude hra zaměřena na dítě. Hra tvoří v dětském věku hlavní roli ve správném vývoji a rozvoji osobnosti. Soňa Kořátková v knize *Vybrané kapitoly z dramatické výchovy* uvádí: „*tak, jak se dítě proměňuje, proměňuje se i jeho hra, hledá si místo vedle dalších činností a povinností kladených na dítě, později na dospělého. Hra se však nevytrácí. Učinila základ určitému senzomotorickému, rozumovému, řečovému a tvůrčímu naplnění, ze kterého dále člověk čerpá.*“ (9) Dozvídáme se, k čemu může samotná hra přispět. Hru lze záměrně využít pro rozvoj konkrétních dovedností a schopností dítěte. Samotný význam hry je vykládán různými teoriemi.

„*Anglický filozof H. Spencer (1820-1903) ve svém díle Principy psychologie vypracoval teorii hry vycházející z představy „přebytečné energie“.* Citováno z knihy *Vybrané kapitoly z dramatické výchovy* od S. Kořátkové (9) Toto tvrzení vysvětluje situace, kdy si dítě hraje. Dítě unavené jinou činností, má-li možnost hrát si podle svého, se změní v aktivní a spokojené dítě. Další teorií

hry je evoluční teorie. Americký psycholog S. Hall se zabýval vědeckým pozorování dítěte, jeho volbou hraček a vyslovil svoji „rekapitulační teorii“: *„Její podstatou je vývoj dítěte, které v embryonálním vývoji prochází všemi stádii evolučního vývoje člověka a celý vývoj jedince, opakuje vývoj celého lidského druhu.“* Citováno od S. Kořátkové z knihy Vybrané kapitoly z dramatické výchovy (9)

Švýcarský filozof K.Groos přišel s teorií jednoduše označovanou jako „nácvik dovedností.“ *„Hra je podle Groose chápána jako obecný impuls k procvičování instinktů potřebných pro současný stav a budoucí život a ten je úzce spojený s napodobováním.“* Citováno z knihy Vybrané kapitoly z dramatické výchovy od S. Kořátkové (10-11)

Freud pojal hru jako „projekci rušivých podnětů“. Dítě má potřebu vyrovnat se s rušivými podněty prostřednictvím hraček a fantazie, očišťuje se od věcí, které neumí řešit nebo je vysvětlit. Podívali jsme se na různé teorie a definice termínu hra, na to, jak je hra chápána a k čemu slouží. Každý z nás má představu, co je to hra.

Hra je tedy pestrá činnost, která provází člověka po celý jeho život. V dětství vyplňuje veškerý volný čas. Od puberty si člověk volí aktivity různého typu. Je to pestrá činnost, od chraštítek a houpání až po lidové hry s pravidly, hrací automaty, rulety atd.

Hry jsou děleny do různých kategorií. Podle Václava Příhody jsou rozděleny takto: hry nepodmíněné reflexní, např. tahání, kousání, škádlení atd. Hry senzomotorické, např. sluchové, dotykové, motorické, zrakové. Hry intelektuální, např. funkční, námětové, napodobivé, fantastické, konstruktivní, skládací, kombinační. Poslední jsou hry kolektivní, např. soutěživé, pospolité, rodinné, stolní. Jak je vidět, her existuje celá řada druhů, my se budeme dále zabývat konkrétními hrami, a to dramatickou hrou a simulační hrou, protože jsou blíže k našemu tématu.

Než definuji simulační hru, definuji pojem role, který je v této hře nezbytný.

1.5 Role

Na vymezení pojmu role je důležité se podívat ze třech různých hledisek: hledisko sociálně-psychologické, teatrologické a pedagogické. Role jako taková je vykládána různými způsoby. V této práci budu volně citovat Soňu Hermochovou, která je citována z knihy Kapitoly z teorie výchovné dramatiky od Josefa Valenty. *„Role je systém očekávání, který v sociálním světě obklopuje toho, kdo zaujímá určitou pozici- určité postavení. Tato očekávání se týkají chování nositele role vůči člověku, který zaujímá jinou pozici. „(8)*

Role existuje tedy tam, kde je vedle jejího nositele ještě někdo další, kdo de facto vstup do role našemu „ určitému jedinci“ umožní.

Máme-li např. být v roli žáka, pak je tu nezbytný i onen druhý status či jiná pozice očekávající a koordinující jisté chování- učitel. (8) Takto je shrnutý sociálně psychologický pohled.

Teatrologický pohled roli v tomto pohledu chápe jako situaci, kdy herec propůjčuje sebe samého k tomu, aby modeloval jiného člověka.

Pedagogický pohled nenabízí přímou definici; chápe roli podobně jako předešlé pohledy. Na rozdíl od teatrologického pohledu se ale ten pedagogický vyznačuje tím, že aktéři, kteří určitou roli ztvárňují, vystupují v rámci role velmi svobodně, není jim většinou určen žádný konkrétní text či chování, pouze role jako taková, což vede k nutnosti jejich improvizace a to je hlavním smyslem dramatické pedagogické hry. Definovali jsme si pojem role, víme, co tento termín obsahuje, můžeme tedy přistoupit k simulačním hrám.

1.6 Simulační hra

Simulační hry využívají vstupu do role za účelem rozvíjení nebo tréninku dovedností. V knize Kapitoly z teorie výchovné dramatiky Josef Valenta vysvětluje, co je simulační hra, takto: *„Simulační hry využívají simulovaného vstupu žáka-účastníka do určité sociální role především k tréninku specifických dovedností, rozhodování, jednání, řešení problémů většinou v rolích profesním kontextu.“ (24)*

Simulační hry mají široké uplatnění, např. profesní hry mají důležité místo

v oblasti odborného vzdělávání.

1.7 Dramatická hra

Dramatická hra musí splňovat základní atributy hry. Aby to byla hra dramatická, musí splňovat i specifické atributy, které určují dramatický charakter. Základní atributy hry jsou: poskytnutý prostor, radost z dění a tvůrčí aktivita.

Specifické atributy přináší napětí z očekávání, které přináší zadání tématu, podílení se na utváření dramatického motivu, fantazie, možnost rozhodování a plánování hry, improvizace, vstupování do rolí a identifikace s nimi. V dramatické výchově funguje dramatická hra jako metoda nebo samostatný subjekt.

Prostředky v dramatické hře vycházejí ze základních elementů.

V knize Vybrané kapitoly z dramatické výchovy je psáno: „D. Heathcote (1976) zastává názor o shodě některých prostředků fungujících pro divadlo i pro dramatickou výchovu. Uvádí jako společný prostředek jeden zvolený moment, který v sobě obsahuje širší obecnější lidskou zkušenost. Pro děti pak výběr tohoto momentu činí svět menším, přehlednějším a lépe pochopitelným.“ (35)

Základem každé dramatické akce je další element- tenze. „Tenze je třetí dimenze, je tím, o čem drama skutečně je- ne příběhem, ale hranou útesu, na kterém se účastníci nalézají.“ Tenze tkví uvnitř vztahů mezi lidmi, v pochybnostech a nedostatku informací, v situaci, kdy se každou chvíli může cosi stát a nikdo neví co a kdy.“ Citováno z knihy Vybrané kapitoly z dramatické výchovy od Koťátkové (35)

Spektrum technických kontrastů je další element, např. tma- světlo, nehybnost- pohyb atd.

Dramatická hra má základní princip, rytmus. Rytmus vytváří dramatickou atmosféru, využívá různorodý potenciál skupiny i jednotlivce, např.: napětí x relaxace, řízení x spontaneita atd.

Dramatická hra má svou strukturu, skládá se z *expozice* (vyslovení základních pravidel, nabídnutí tématu, přiblížení toho, o co ve hře půjde, vzniku akce (moment prvního napětí, vzájemné vyjednávání o strategii dalšího postupu),

vrcholu-krize (odhadnutí momentu plného emocí, touha řešit problém), *peripetie* (obrat, přinášející nový směr) a *katastrofy a katarze* (převrat, rozuzlení, pocit uvolnění). Dramatická hra má svou strukturu; průběh samotné hry prochází každým tímto bodem.

1.8 Metoda výchovy

Tento pojem je definován obecně a stručně, aby čtenář měl představu, co je to samotný pojem metoda, než přistoupím ke konkrétnímu vysvětlení metod, které se týkají dramatické výchovy. *„Metoda výchovy a vyučování je určitý způsob činnosti, kterým žáci zpracovávají v průběhu výchovné akce určité učivo tak, že u nich nastává učení a z něj vyplývající osvojení učiva; spojitě s tím tvoří jev „metoda“ též způsob činnosti učitele, kterým je žákova činnost, resp. jeho učení řízena(o), přičemž činnosti žáka i učitele tvoří společný celek, jímž je naplňován výchovný a vzdělávací cíl.* Citováno z knihy *Metody a techniky dramatické výchovy* od J. Valenty (32)

2. VYUŽITÍ, ÚČEL

V této kapitole se zaměřím na konkrétnější využití dramatické výchovy, její funkce, obsah, metody, techniky, klady a zápory, hodnoty a cíle. Především kapitola nám měla pomoci pochopit samotné pojmy, které se vztahují k tématu nebo dramatické výchově. Tato kapitola nám pomůže pochopit dramatickou výchovu, její fungování, cíle, hodnoty, tak abychom mohli přistoupit k nejkonkrétnější části této práce, tedy k matce a dítěti, využití dramatické výchovy v podobě her, rozvoji vybraných dovedností atd..

2.1 Funkce dramatu

Funkce dramatu je v knize *Rozvoj osobnosti dramatickou improvizací* od Briana Wayne vysvětlena takto: *„Odpověď na jakoukoliv otázku může mít dvojí formu- buď informace, anebo přímé zkušenosti. První odpověď patří do kategorie akademického vzdělávání, druhá do dramatu. Například odpověď na otázku „Kdo je slepec?“ může znít: „Slepec je člověk, který nevidí“. Jiná možná odpověď je:*

„Zavřete oči a zkuste najít východ z této místnosti“. První odpověď obsahuje stručnou a přesnou racionální informaci. Druhá odpověď vede tazatele k přímé zkušenosti, překračující pouhou vědomost a obohacující jeho obrazotvornost. Může se dotknout srdce a duše stejně jako mysli. Přesně toto je- velmi zjednodušeně řečeno- funkcí dramatu.“ (7)

Lze tedy říci, že funkce dramatu spočívá ve zkušenosti, poskytuje člověku možnost odpovědět si na otázku svojí zkušeností, prožít si osobně danou situaci.

2.2 Obsah dramatické výchovy

Zdrojem učiva dramatické výchovy je samotné „drama“--fiktivní děj, příběh, událost, v konečném důsledku vždy v hrané podobě „jako“ situace, která má vždy zápletku, konflikt a následné řešení obtíží. Učivem jsou chápány rozmanité situace. *„V tomto rámci, resp. „na tomto obsahu“ je pak plněn cíl získávání dovedností, rozvíjení postojů atd. Učivem je tedy opět život sám v dosti značně šíři dané širokým záběrem dramatu jako umění či jako životní skutečnosti vůbec.“* Citováno z knihy Dramatická výchova a sociálně psychologický výcvik od Josefa Valenty (28)

Zdroje obsahu popsala Eva Machková ve své knize Jak se učí dramatická výchova takto: *„Jedním z nejdůležitějších zdrojů obsahu dramatické výchovy jsou vědy o člověku. Psychologie se zabývá všemi stránkami vnitřního života člověka a jeho chování, popisuje psychické funkce, strukturu osobnosti, vývoj od prenatálního stádia až do smrti, sociální vztahy a chování člověka, způsoby a podmínky učení. Zabývá se i některými specifickými otázkami, jako je tvořivost nebo hra.“*

Dalšími důležitými zdroji obsahu dramatických činností jsou sociální a kulturní antropologie, historie a sociologie.

2.3 Metody a techniky dramatické výchovy

Metoda má několik významů, nás bude zajímat výklad ve vztahu k dramatické výchově. S pojmem metoda obecně jsme se setkali v definici pojmů.

Samotným pojmem metoda může být označen celý systém dramatické

výchovy. Můžeme se setkat s označením „dramatická výchova jako metoda vyučování“ nebo jako metoda výchovy.

Tento pojem lze označit i jako základní koncepční princip, na tomto principu je dramatická výchova založena. V knize *Metody a techniky dramatické výchovy* od J. Valenty nalezneme například toto: „*Lze tak např. říci, že „metodou dramatické výchovy je modelování řešení konfliktů“ nebo že „metodou dramatické výchovy je metoda divadla“ nebo že „základní metodou dramatické výchovy je dramatická hra“ nebo že „metodou dramatické výchovy je hra v roli“*“ (31)

Dalším pojmem může být soubor nebo skupina dílčích postupů. „*Tak lze říci, že použijeme, metodu pantomimy“*, přičemž pod tímto souhrnným názvem se skrývá řada dílčích metod a technik a rozmanitých druhů pantomim.“ Citováno z knihy *Metody a techniky dramatické výchovy* od Valenty (31)

Dále je pojmem metoda označován konkrétní přístup, tedy konkrétní činnost, např. činnost žáka a učitele. „*Metoda je tedy de facto také to, co je v hodině vidět, neboť je to promítnuto do činností všech přítomných, metoda v tomto smyslu je rovněž zviditelněním určitého výchovného systému v praktické podobě apod.*“ Citováno z knihy *Metody a techniky dramatické výchovy* od Valenty (31)

Specifika metod dramatické výchovy spočívají ve využití metod dramatu a divadla, tedy v budování příběhů, vytváření typických situací, hraní v rolích atd. „*Prostě realizované žití, realizované různé konkrétní formy existence člověka (či jistého jevu obecně) v podobě situací, leč realizované jako neskutečné, realizované jako forma divadelního sdělení, realizované jako model, realizované jako hra. A v tom je specifika metod dramatické výchovy.*“ Citováno z knihy *Metody a techniky dramatické výchovy* od Valenty (31)

Technika je pojem, kterým je označen některý postup řízeného aktivního sociálního učení.

Dochází k osvojování učiva nebo jiných prováděných úkonů ve vztahu k učivu (např. opakování) žákem, současně to může být učitelův řízený postup procesu. Technika se může jevit jako totožná s metodou, je to reálné. Technika má

také svojí specifiku. V knize *Metody a techniky dramatické výchovy* od J. Valenty je specifika vysvětlena takto: *Ta spočívá bud'*:

- *v její limitovanosti z hlediska šíře záběru (technikou se naplňuje jeden konkrétní cíl a učí se jedna konkrétní část či jeden prvek učiva, např. dovednost-postup, kterým se učí posazení hlasu; dovednost potlačit hněv apod.); -a nebo v její zpravidla přesné rozpracovanosti co do jednotlivých kroků, jisté mechaničnosti, exaktní strukturovanosti (v rytmickém cvičení musí žáci povyskočit přesně při každém 2. a 5. kroku ze šesti, nebo viz např. techniku řízení zvanou „odpočítávání“ v kapitole o managementu).“ (39)*

Technika je tedy chápána jako postup (činnosti) s dílčími rysy uvedenými výše nebo jako pojem podřízený pojmu metoda.

2.4 Výhody a nevýhody dramatické výchovy

Každá věc, činnost, místo atd. má své výhody a nevýhody, jako mince má rub a líc. Rovněž dramatická výchova má své výhody a nevýhody; stručně bych chtěla shrnout, jaké jsou klady a jaké jsou zápory.

Výhody a přednosti dramatické výchovy spočívají v možnosti výběru této činnosti na základě předešlých zájmů. Zájem dětí a mladých lidí může být všeobecný nebo speciálně vázaný na dramatické a literární aktivity.

Je to dobrovolná činnost, přihlásit se může kdokoliv, kdo má o tuto oblast zájem. Do dramatické výchovy, divadla nebo podobných aktivit jsou děti přihlášeny rodiči, kteří mají zájem o zdravý a bohatý rozvoj svých dětí. Dítě nebo dospívající se může přihlásit třeba i z podnětu svého kamaráda. Zde se odráží dobré vrstevnické prostředí, kterým je dítě příznivě ovlivněno.

„Výhodou je dále přirozený výběr členů skupiny – ti, kteří se přihlásili (nebo byli přihlášení) bez opravdového zájmu a bez ochoty a schopnosti systematicky v oboru pracovat, učit se získávat dovednosti nebo kteří práci narušují, jsou konfliktní atd., většinou snadno odpadají, často z různých (i velmi pádných) objektivních důvodů nebo pod různými záminkami. Zůstávají ti, kteří jsou pro tuto práci skutečně motivováni a kteří si také s učitelem po stránce mezilidských vztahů dobře rozumějí.“ Citováno z knihy *Úvod do studia*

dramatické výchovy od Evy Machkové (174-175)

Pokud jde o nevýhody a obtíže, dramatická výchova je dobrovolná činnost, která není povinná, a proto zde dochází k malé závaznosti docházky a aktivní účasti, způsobené např. nemocí. Mnozí rodiče považují dramatickou výchovu za zábavu a volný čas dětí jsou ochotni obětovat pro jinou aktivitu. Vznikají absence, které mohou narušit práci, mohou vznikat komplikace při přípravách, veřejných vystoupeních atd.

Ve velkém případě tuto zájmovou činnost navštěvují převážně děvčata, chlapci jen v malé míře, což může omezit rozsah látky a inscenačních postupů, také to vytváří ne zcela přirozené prostředí.

2.5 Hodnoty a cíle dramatické výchovy

Hodnoty a cíle jsme si stručně definovali v první kapitole, zde se zaměříme více do hloubky. Představíme si konkrétně cíle a hodnoty, které se vyskytnou v poslední kapitole jako praktická část, abychom mohli přejít ke konkrétnějšímu řešení dané problematity, tedy využití dramatické výchovy pro matky s dětmi. Uvedu tu základní hodnoty a cíle, se kterými budu nadále konkrétně pracovat.

Sociální rozvoj je jeden z nejdůležitějších cílů a hodnot. Eva Machková cituje v knize Úvod do studia dramatické výchovy Winifred Wardovou, která tvrdí toto: „...poskytnout mladým lidem příležitost vyvíjet se v sociálním porozumění a spolupráci. Abychom mohli úspěšně žít s ostatními lidskými bytostmi, musíme jim rozumět; a čím širší, hlubší a chápavější je naše porozumění, tím bohatší bude náš život. Abychom rozuměli druhé osobě a věděli, jak se cítí, musíme vstoupit na její místo a zkusit cítit se jako ona.“ (52)

Jde tedy o schopnost umět se vcítit do pocitů druhých. V reálném životě vnímáme chování lidí ze svého stanoviska a nemusíme chápat, jaký čin je vede k jejich jednání. Drama dovoluje vstoupit do role někoho jiného v určité situaci a představovat si, jak se člověk cítí, jak myslí, proč se tak rozhoduje. Umožňuje nám podívat se na toto chování zevnitř, a dostat objektivní náhled.

R.B. Heinigová: „Empatie je schopnost vidět život z perspektivy druhého a cítit

s touto osobou.“ Citováno z knihy Úvod do studia DV od E. Machkové (52). Důležitou hodnotou je v dramatické výchově příležitost ke spolupráci. Skupinová činnost pomáhá utvářet vztahy mezi jednotlivci. Všichni se podílejí na společné aktivitě, vytvářejí hru společně.

Další skupinu hodnot tvoří rozvíjení komunikačních dovedností. Tuto složku tvoří verbální a neverbální komunikace, pohyb a komplexní výraz. Je to schopnost vyjádřit svoje myšlenky, postoje a pocity a zároveň přijímat myšlenky, postoje a city druhých. Abychom dobře uměli přijímat myšlenky druhých, musíme umět naslouchat. Patří sem i jiné řečové dovednosti, které jsou rozepsány v knize Úvod do studia dramatické výchovy od E. Machkové:

„K těmto dovednostem patří v řečové oblasti plynulost řeči, dostatečná slovní zásoba, schopnost formulovat, artikulace a ortoepie, dech a hlas, mimoslovní pak mimika obličejové i těla, gestikulace, proxemika a výraz postojem (divadelníci mluví o „mizanscéně těla“), koordinace pohybu (včetně jejího zvládnutí v období růstu, kdy působí potíže), dovednost pohybovat se s ohledem na druhé, zvládnutí prostoru (prostorová orientace, prostorová představitost), rytmus a temporytmus řeči a pohybu. Všechny formy dramatické výchovy uplatňují komunikaci především v situačním kontextu, ve hře v roli, a to s cílem vybavit dítě a mladého člověka pro život osobní a pracovní- umět sdílet významy s druhými a sdílet s nimi i společný životní prostor, umět používat těchto nástrojů v každé profesi, která komunikaci obsahuje.“(52-53)

Sručně shrnu další klíčovou hodnotu dramatické výchovy, kterou je rozvíjení obrazotvornosti a tvořivosti. *„Obrazotvornost je začátek. K tvořivé práci je nejdříve ze všeho potřeba překročit hranice „tady a teď“, promítnout se do jiné situace nebo do života někoho jiného. Málokterá aktivita má větší potencionál rozvíjení obrazotvornosti, než „dělání her“. Malé děti snadno vstupují do světa „jako“, ale když člověk roste, je tato úžasná lidská schopnost často ignorována nebo potlačována... Účastí na dramatu a zástupnou účastí v hrách můžeme přijatelným a poutavým způsobem vytvořit realistickou zkušenost.“* Citováno z knihy Úvod do studia dramatické výchovy, N. McCaslinová (53)

Schopnost kritického myšlení se může rozvíjet i v dramatické výchově.

Vzniklý problém, který se má řešit, vyžaduje schopnost myšlení, kladení otázek, posuzování různých variant atd. Je tady možnost přijít se svým vlastním názorem, jak řešit daný problém. W. Wardová to formuluje jako „*zkušenost samostatného myšlení a vyjadřování vlastních myšlenek beze strachu*.“ Citováno z knihy Úvod do studia dramatické výchovy (53)

Další skupinou hodnot je emocionální rozvoj. Každý jedinec má zkušenosti s různými emocemi. City jsou součástí každého z nás, je ale potřeba umět s city pracovat, mít je pod kontrolou, nenechat se jimi manipulovat a umět se správně vyjadřovat. N. McCasliová píše: „*Ovládnutí citů neznamená jejich potlačení. Znamená zdravé uvolnění silných emocí přiměřenými a přijatelnými kanály. Každý občas pociťuje hněv, strach, úzkost, žárlivost, rozmrzelost nebo negativismus. Hraním partu, v němž jsou tyto city vyjádřeny, je může hráč uvolnit a tak se zbavit napětí*.“ Citováno z knihy Úvod do studia dramatické výchovy, Machková (54)

Dramatická výchova postupuje k sebepoznání a sebekontrolě. Pomáhá získat zdravé sebevědomí a vytváří osobní jistotu. Každý, kdo se zúčastní hry, má možnost poznat druhé, vyjádřit se a uvědomit si svojí hodnotu. Má možnost cítit se potřebným pro druhé, být nápomocen atd.

Poslední skupina cílů a hodnot je estetický rozvoj, umění a kultura. Dramatická výchova umožňuje dětem poznat divadelní umění, projít si zkušeností s nejdůležitějšími prvky dramatu- s jednáním a hrou v roli, s konfliktem, dramatickou situací, dějem atd. Pomáhá rozvíjet osobnost dramatickou improvizací atd. „*Mladý člověk se tak postupně učí vytvářením inscenací rozumět divadlu zejména jako dobrý, vnímavý a chápavý divák*.“ Citováno z knihy Úvod do studia dramatické výchovy, Machková (54)

3. MATKA, DÍTĚ A PŘÍKLADY VYUŽITÍ DRAMATICKÉ VÝCHOVY

3.1 Matka a dítě

Mezi matkou a dítětem vzniká silný vztah již od narození. Ze strany dítěte

je silná primární motivace být co nejbližší matce. Matka má zděděný rodičovský talent, který jí umožňuje intuitivně řešit vzájemné interakce s dětmi od prvních dnů. Těsná vazba vzniká rychle po narození. Mezi matkou a dítětem vzniká dlouhodobý emoční vztah.

Celá řada situací i životních okolností může vztah narušit a oslabit pouto. Narušit a oslabit vztah může i odchylka od běžného vývoje, např. změny v okolí dítěte, opakovaná hospitalizace bez matky, rozvod, nemoc matky atd. Vývoj dítěte může být narušen a v pozdějším věku mohou vznikat malé nebo velké problémy, kdy si matka s dítětem nerozumí. Dítě může být odmítavé, problémové; může mít problémy se socializací, rozvojem osobnosti, komunikací, změny se jeho chování. Matka může mít pocit odcizení od dítěte, nepochopení atd.

3.2 Využití dramatické výchovy pro matky s dětmi

Dramatická výchova může sloužit jako prostředek pro utváření lepšího vztahu mezi matkou a dítětem, může poukázat, jak je možné pomocí dramatu řešit komplikované situace.

Pomocí dramatické výchovy můžeme rozvíjet a zdokonalovat dovednosti a schopnosti dítěte. Tato práce je zaměřena na matku a dítě, můžeme tedy poukázat na to, jak může matka přispět pomocí dramatické výchovy k rozvoji osobnosti svého dítěte. Dramatická výchova se využívá k rozvíjení osobnosti dítěte za asistence matky, k řešení problémů vzniklých mezi matkou a dítětem, k pomoci lepšímu pochopení matky z pozice dítěte a naopak. Může sloužit i jako odpočinková a zábavná činnost, která je z povzdálí vedená k nějakému konkrétnímu cíli dramatické výchovy atd.

3.3 Příklady dovedností s využitím dramatické výchovy

Zde se zaměřím na uvedení některých konkrétních příkladů, které ukazují různé metody vhodné pro rozvoj komunikačních, sociálních a jiných dovedností. V jednotlivých podkapitolách vždy nejdříve popíšu danou dovednost, situace, v nichž je daná dovednost použitelná, a nakonec způsob aplikace dovednosti skrze uvedení konkrétní dramatické hry.

3.3.1 Rozvíjení komunikačních a sociálních dovedností s využitím dramatické výchovy

Komunikace je nástroj pro výměnu informací, názorů či postojů dvou a více lidí. Skládá se z verbální a neverbální části. Verbální komunikace přímo souvisí s řečí. Řeč je skryta v nejhlubší podstatě osobnosti každého člověka, rodiny, společnosti, národa... Řeč v rámci dramatické výchovy úzce souvisí s rozvojem osobnosti jako takové. Komunikace tedy souvisí s celkovým rozvojem osobnosti a prolíná se i do jiných oblastí. Správná a dobře osvojená komunikace je pro dítě velmi důležitá. Dítě, které si ji osvojí, má lepší možnosti v utváření kolektivu, vyjadřování svých myšlenek a nápadů.

Oproti tomu dítě, které má poruchy řeči nebo jakékoli problémy v oblasti řeči, či u něj vznikají problémy i v jiných oblastech, může být špatně přijímáno do kolektivu, vzniká špatná socializace, objevují se i problémy v rodině, ve škole atd. Pro správný vývoj je důležité zvládat komunikační a sociální dovednosti. Sociální prostředí ovlivňuje každého z nás. Dítě přichází do prvního kontaktu prostřednictvím rodiny, vnímá její fungování, role v rodině, komunikaci. Přizpůsobuje se jí, vnímá svoji roli v rodině. Kontakt s druhým je nesmírně důležitý pro správný vývoj člověka, člověk je společenský tvor a nedokáže žít sám bez jakéhokoliv kontaktu se společností. Dítě se později setkává se svými vrstevníky ve školce, škole atd. Dochází k socializaci. Dítě využívá komunikaci jako prostředek k socializaci, spolupráci s ostatními. Sociální rozvoj úzce souvisí i s komunikací, proto jsem tyto dvě věci spojila. V následujícím příkladu budou obsaženy oba tyto aspekty: komunikace matky a dítěte a zároveň vstupování do rolí, pochopení druhého atd.

První stupeň zvládnutí problémů s komunikací a rozvojem komunikace je v rámci rodiny. V rodině, např. mezi matkou a dítětem, mohou vznikat komunikační bariéry, problémy atd. Každý z nás jistě zažil situaci, kdy si nerozuměl s rodiči a oni tuto situaci řešili pouze prostřednictvím autority. Dramatická výchova může řešit takovéto situace pomocí hry, např. vstoupením do jiných rolí, využitím vhodných prostředků, technik atd.

V životě mohou nastat situace, které využitím dramatické výchovy mohou být odstraněny, nebo na ně může být pomocí dramatické výchovy alespoň poukázáno. Pojdme si nyní některé ukázat.

Konfliktní situace, výměna rolí

Matka si s dítětem nerozumí, dítě je náladové, zakřiklé, odmítavé. Matka chce po dítěti, aby si uklízelo pokoj, je přesvědčena o tom, že dítě musí mít věci na svém místě, které mu vyhradila. Je přesvědčena, že dítě jí chce ubližovat tím, že jí dělá naschvály a na protest dělá větší a větší nepořádek. Matka se na dítě zlobí, domlouvá mu, že je důležité mít pořádek a že každá věc má své místo. Dítě se staví na opačnou stranu, je neklidné, cítí se pod tlakem. Vnímá svůj pokoj spíše jako pokoj, v němž je hostem a matka je paní domu. Dítě by rádo pokoj vnímalo jako své útočiště, ve kterém se cítí bezpečně a klidně, zatímco zde se cítí nesvé, nesmí s ničím hnout, nesmí si zde tvořit věci podle sebe a cítí se bezradně. Proto se staví do odmítavé pozice. Nechce uklízet, pro něj to nemá cenu, je to matky pokoj. Cítí zlost a truceje. Matka se snaží působit jako autorita, aby dítě pochopilo, kdo je pánem, a pokoj si uklidilo. Po nějaké době matka jde a pokoj sama uklidí tak, aby splňoval její představy.

Tato situace je běžná. Každý zastává nějakou pozici, ze které nechce ustoupit, protože cítí, že jeho role je ta správná. Dokud ovšem nezakusí roli toho druhého. Zde se dostávám k využití dramatické výchovy prostřednictvím simulační hry: výměny rolí, kdy matka bude zastupovat roli dítěte a dítě bude zastupovat roli matky. Nemusí se to odehrávat přímo jako výměna rolí matky a dítěte, ale může se vytvořit situace, která má podobný princip. Dítě bude obsazeno do role autority, osoby, která má ráda věci pod kontrolou. Matka naopak vstoupí do role, v níž bude mít pocit, že se nemůže vyjádřit, nemá právo na vytvoření příjemných podmínek pro sebe samou. Dítě může být například vládce, který má služebnou (matka), a ta dostane úkol plnit jeho přání. Přání mohou být směřována na úklid, přesnost atd. Dítě v roli vládce je velmi autoritativní, nedává prostor pro pocity druhých, chce mít vše tak, jak samo uzná za vhodné. Má pocit zodpovědnosti za palác a snaží se ovlivňovat služebnou. Matka v roli služebné

pocit'uje autoritu dítěte, musí plnit přesně dané úkoly, jinak je potrestána, třeba jen slovně apod.

Dochází tu k tomu, že obě strany si vymění role a každý má možnost prožít pozici toho druhého a uvědomit si skryté pocity, které se objevují jen v takové situaci a pozici. Stává se, že to jedna strana myslí dobře, ale komunikuje tak, že druhá strana se necítí nejlépe, a naopak. Důležité je navázat společnou komunikaci, vyřešit problémovou situaci komunikací, a to jak verbální tak neverbální, která rovněž hraje velkou roli.

Pro lepší pochopení této situace můžeme navrhnout, aby dítě (vládce) změnilo postoj a komunikaci se svojí služkou, dalo jí prostor pro její nápady, např. jak pracovat atd. Může zkusit namotivovat ji tak, aby třeba palác vnímala i jako svůj domov, podělit se s ní o zodpovědnost atd. Služka (matka), má možnost podílet se na vedení úklidu, má možnost účelně využít čas a práci a získat tak pocit zodpovědnosti za úklid a mít prostor pro své uplatnění.

Tato situace nám ukázala, jak je důležité správně využívat komunikaci, naučit se naslouchat a vcítit se do role toho druhého, pochopit například, že to ten druhý nemá lehké, má zodpovědnost. Nebo že je ten druhý pod tlakem, frustrován z maličkostí, jako je např. nedostatečný prostor pro vlastní kreativitu, uzpůsobení si pokoje podle svého vkusu atd. Těchto situací jsou spousty a dají se řešit různě, může se využít řada dalších her.

Někdy nastane situace, která se může jevit jako složitá, ale lze ji dobře řešit právě vstoupením do jiné role. Například dítě odmítá vzít si do školky bačkůrky. Matka si v takové situaci může vzít bačkůrky do ruky a předstírat, že jsou bačkůrky živé a mluví na dítě. Bačkůrky říkají, že jsou smutné, že si je dítě nechce vzít, a že by byly hrozně rády s ním na jeho nožičkách, že by se chtěly do školky podívat atd. Dítě v tu chvíli nevnímá matku, ale právě ony bačkůrky. Začne mu jich být líto, až si je nakonec vezme. Konflikt je vyřešen, dítě je klidné a spokojené a matka rovněž--nemusela použít sílu a autoritu, která by nejspíš pouze vedla k tomu, že by dítě bylo více a více odmítavé. Matka vyřešila problém vstoupením do role odmítaného předmětu. Dítě zde necítilo autoritu rodiče; naopak cítilo možnost vlastního rozhodnutí.

Rozvíjet komunikační a sociální dovednosti lze i za pomoci her. Uvedu zde tři hry, které jsou zaměřené na komunikaci, kontakt a spolupráci s druhým člověkem. Tyto hry může využít i matka s dětmi.

Hry na rozvíjení komunikace

První hra

Cíle: Vnímat druhého. Rozvíjet pohybovou spontánnost. Poznávat významy gest, které doprovázejí řeč.

Průběh: Matka s dítětem se postaví na vhodné místo, kde jeden z nich se otočí čelem ke skupině, druhý se schová za něj. Není důležité pořadí, kde je matka a kde dítě. První bude představovat řeč, druhé pohyb. Nejdříve je potřeba najít si pohodlnou pozici: ten, který je vzadu, postrčí ruce v podpaží toho prvního. Ten přitiskne paže podél svého těla. První, který je vidět, bude vyprávět nějaký příběh (vymyšlený nebo známý), ten druhý za ním ztvární jeho příběh pantomimicky.

Příklad: Matka bude představovat pohyb a dítě před ní bude představovat řeč. Dítě vyjádří nějaký pocit, náladu cokoliv, matka za ním to ztvární pohybem, např. Dítě může říct: „Ahoj, to je ale horko“ a matka může přítomným zamávat a dítěti otřít čelo.

Druhá hra

Cíle: Soustředění. S citem vnímat druhého. Rozvíjet cit pro pozorování.

Průběh: Děti a rodiče jsou ve dvojicích rozmístěny po herní ploše. Každý se postaví na vzdálenost přibližně jednoho metru od svého partnera. Jeden z dvojice provádí pomalu serií pohybů, které má ten druhý po něm opakovat, jako by byl jeho zrcadlem: když tedy první zvedá pravou paži, druhý zvedne levou. Při této

činnosti se dvojice navzájem nespustí z očí.

Rady: Vysvětlete dětem, že mohou zapojit celé tělo, mají totiž tendenci hýbat se pouze od pánve výše. Matka i dítě se nejdříve mohou postavit samotné proti skutečnému zrcadlu, aby si dobře uvědomily, o co jde, a pak teprve přistoupit k práci ve dvojicích. Je vhodné pustit k této hře příjemnou hudbu.

Třetí hra

Cíle: Práce s gesty. Synchronizace pohybů. Uvědomit si některé části svého těla. Rozvíjet smysl pro kolektiv.

Průběh: Matky s dětmi jsou na herní ploše. Matka i dítě budou mít za úkol bez použití jakéhokoli předmětu pantomimicky stvárnit přesně určené činnosti. Gesta a polohy těla musí být pečlivě propracované a přesné. Celá skupina se musí pohybovat synchronizovaně. Zde je několik příkladů činností, které mohou pantomicky zahrát: - přemístit velmi těžký klavír, -vytáhnout z moře síť plnou ryb, -tahat za provaz (jedno družstvo na každém konci provazu), -zhvihnout obrovský balvan, -projet v autě zatačkou, -dívat se na letící letadlo.

Například: Matka bude s dítětem spolupracovat na pantomimickém stvárnění určené činnosti, budou si navzájem pomáhat a předvádět nějakou činnost, např. přemísťovat veliký a těžký klavír.

3.3.2 Rozvíjení obrazotvornosti a tvořivosti s využitím dramatické výchovy

Obrazotvornost a tvořivost jsou významné pro vytváření mezilidských vztahů, jsou jedním ze základních prvků empatie a tolerance. Rozvíjení obrazotvornosti se dá pojmenovat i jako rozvíjení fantazie, představivosti či imaginace. Pro děti je tato schopnost velmi důležitá, děti si vytvářejí svůj svět

právě pomocí fantazie. Fantazie pomáhá obohacovat život. Děti mají větší představivost než dospělí lidé, protože v dospělosti se tato schopnost posunuje do povzdálí a je nahrazována praktickým myšlením a realistickým přístupem ke světu.

Tvořivost je podle Reynolda Beana v jeho knize Jak rozvíjet tvořivost dítěte vysvětlena takto: *„Tvořivost se skutečně v té či oné podobě navenek projevuje u většiny lidí po celý život. Mimořádně nápadné bývají její projevy zvláště u dětí, třebaže musíme připustit, že úroveň tvořivých schopností se mění i v dětství, někdy k lepšímu, jindy k horšímu.“* (15)

Rodiče by měli děti podporovat v rozvíjení jejich představivosti, poskytovat jim vhodné hračky, materiál na rozvíjení tvořivosti atd. Pro děti je tvořivost důležitá, pomáhá jim objevovat podstatu jejich osobnosti. Tvořivost nám umožňuje projevit se, ukázat, jací jsme.

Děti prožívají vnitřní napětí, mají-li nějaký zadaný úkol, např. namalovat konkrétní věc (dům, strom, krajinu atd.) Některé děti mají strach se projevit, neustále se ptají, jak to má „správně“ vypadat, jaké je to či ono atd. Obrázek se podle nich musí co nejvíce podobat realitě. Jiné děti se zahloubají do sebe, nevnímají okolí a tvoří na papír obrázek, který se nemusí podobat realitě, ale pro ně je obraz tím správným sebevyjádřením a jsou na něj hrdé a necítí žádné napětí. Tyto děti projevují více tvořivosti a obraz vzniká z jejich nitra.

Tvořivost je důležité u dětí rozvíjet, protože je úzce spjatá s komunikací, s integritou a budoucností dětí. Pomáhá hledat způsoby, jak být sám sebou, projevovat se originálním způsobem a ne pouze jako něčí kopie.

Stručně jsem poukázala na obrazotvornost a tvořivost. Matka může s dítětem provádět spousty dramatických her, které mohou pomoci dítěti rozvíjet tyto dovednosti.

Hry na rozvíjení představivosti

První hra

Cíle: Rozvíjet představivost. Práce s rekvizitami.

Průběh: Matky a děti sedí v kruhu. Hra spočívá v tom, že si všichni z ruky do ruky předávají nějaký běžný předmět (botu, tašku, klíče...), ale mění přitom jeho původní funkci. Úkolem každého je zahrát s daným předmětem kratičkou scénku (němou, trvající přibližně jednu minutu).

Příklad: Mám v ruce botu, držím ji jako kytici květů a daruji ji svému sousedovi. Bota je takto předána z ruky do ruky a pro každého bude mít jinou funkci.

Rady: Proved'te toto cvičení dvakrát s dvěma různými předměty a dbejte na to, aby první z nich koloval v jednom směru a druhý byl posílán v opačném směru.

Druhá hra

Cíle: Rozvíjet představivost. Důvěřovat sobě i druhému. Všimnout si svých vlastních pohybů. Zapamatovat si spontánní chování a pak ho zopakovat. Být upřímný ve svých pohybech.

Průběh: První část hry: Hry se účastní matka s dítětem, jeden bude hrát průvodce a druhý slepého. „Slepý“ musí projít trasu, na níž jsou překážky. Průvodce dává pokyny jako např.: „Udělej dva kroky vlevo, zvedni levou nohu, zatoč doprava“ atd. „Slepý“ má zavázané oči. Na trase není žádná opravdová překážka, trasu a překážky si vymýšlí průvodce. „Slepý“ na něj spoléhá a řídí se jeho pokyny.

Druhá část hry: Ten, který byl v roli „slepého“, projde nyní trasu znova, ale nebude mít zavázané oči. To znamená, že bude dělat, jako by před sebou měl překážky, bude si hrát na to, že překračuje louži, nebo se skloní a předvede nízký

strop, otočí se a změni směr, jako by tam byla zeď atd.

Třetí hra

Cíle: Rozvíjet představivost, rozvíjení emocionálních dovedností, práce s rekvizitou.

Průběh: Maminky i děti utvoří kruh. Mezi nimi bude putovat obálka, kterou si budou předávat, a každý si má představit, že je v ní psaní, které napsal mamince, tatínkovi, sourozencům nebo dětem. Ten, který bude držet obálku, vymyslí pár vět, které by napsal dané osobě, a pošle obálku dál. Někdo možná nebude chtít říci, co napsal, a tak podá obálku dál.

Pomůcka: Obálka

Například: V kruhu sedí maminky, které budou psát dopis svému dítěti, které sedí také v kruhu. Přidrží obálku a řeknou všem, co je v ní napsáno, např. „Moje milá holčičko, jsi moje zlatíčko a mám tě moc ráda, Tvoje maminka.“ Děti mohou říci např. něco jako „Maminko, jsi hodná a usměvavá, chci být s tebou, Tvůj Pepíček.

Rady: V dopise může být napsáno cokoli, co má kdo na srdci a nechce to sdělovat přímo. Můžete si na to zahrát a vyjádřit to pomocí obálky.

3.3.3 Rozvíjení sebepoznání a sebekontroly s využitím dramatické výchovy

Rozvíjení těchto dovedností je nezbytné pro posílení zdravého sebevědomí, vytváření osobní jistoty atd. Dítě potřebuje poznat samo sebe, aby si uvědomilo svou „hodnotu“ a v čem tato hodnota spočívá. Zdravé sebevědomí působí dítěti jen příjemné věci, zatímco dítě bez sebevědomí se utápí v pocitu bezcennosti. Takové dítě se může ztrácet ve svých pocitech, hodnotách

a životních cílech, může to přetrvat dlouho do budoucnosti, kdy mu to může činit problémy se prosadit a vybudovat si svůj život. Je proto důležité rozvíjet sebepoznání a utvářet pomocí hry zdravé sebevědomí.

Sebekontrola má svou důležitou roli v životě - člověk si správně drží své emoce pod kontrolou a umí s nimi pracovat. Dítě se učí zvládat své emoce, umět se chovat v určitých situacích atd. Hra je pro něj dobrým prostředkem, díky němuž může sebekontrolu uplatnit a zároveň rozvíjet.

Hry na rozvíjení sebepoznání a sebekontroly

První hra

Cíle: Fyzicky si zapamatovat určený prostor. Naučit se přirozeně se pohybovat v neobvyklém prostoru. Rozvíjet sebejistotu a důvěru v sebe sama.

Pomůcka: Bota

Průběh: Uprostřed herní plochy leží bota. Všichni - maminky i děti - jsou shromážděni v jednom rohu a jeden po druhém budou mít za úkol přejít se zavřenýma očima a bez zaváhání po úhlopříčce tento prostor, bez tápání sebrat botu a donést ji na opačný konec úhlopříčky. Aby se to podařilo, dostanou předtím, než zavřou oči, čas na to, aby si daný prostor zapamatovali a vstřebali ho.

Rady: Matky musí dávat bedlivý pozor a v případě nesnáží přispěchat na pomoc. Dětem se tato hra velmi líbí. Některým je nezbytné zavázat oči šátkem, ale nejprve je třeba zkusit to bez šátku, aby se děti učily určitému sebeovládání. Přílišný spěch při této hře má za následek, že děti nevěnují dostatečnou dobu tomu, aby si prostor vryly do paměti. Je tedy třeba dbát na to, aby tento čas na zapamatování byl respektován.

Druhá hra

Cíle: Rozvíjet důvěru v sebe a v druhého. Objevovat prostor, rozvíjet prostorové vnímání. Rozvíjet schopnost naslouchat svým vlastním pocitům.

Průběh: Po herní ploše se rozmístí matky s dětmi a rozdají si role: jeden z dvojice bude průvodce, druhý bude představovat slepého. První v roli slepého zavře oči a položí levou ruku (dlaní dolů) na pravou ruku svého průvodce (ta je také otočena dlaní dolů). Průvodce se vydá se „slepým“ na procházku po místnosti. Přibližně po třech minutách je dán pokyn k zastavení. V té chvíli se všichni, kdo představují slepé, stále se zavřenýma očima, pokusí v duchu zorientovat a odhadnout, ve které části místnosti se nacházejí. Nakonec otevrou oči, aby svůj odhad porovnali s realitou.

Rady: Toto cvičení vyžaduje, aby vedený plně důvěřoval svému průvodci. Ten musí prokázat, že je této důvěry hoden, a dávat na svého svěřence pozor (po celou dobu ho nesmí spustit z očí). Role je v rámci dvojice nutno vystřídat. Je lepší, když budou oči zavřené, než aby byly zavázané. Dvojice se nesmějí držet za ruce; dbáme na to, aby je měly pouze položené jednu na druhé. Průvodce má svého „slepého“ doprovázet, nikoli vést.

Tyto hry mohou být využity ve volnočasových zařízeních pro matky s dětmi, kde se jich může účastnit i více maminek a dětí. Některé hry přímo vyžadují kolektiv. Jsou zde i hry, které mohou být využity i v domácím prostředí. Existuje samozřejmě mnoho variant rozvíjení schopností a dovedností u dětí pomocí dramatické hry.

Některé prvky uvedených her byly čerpány z knihy 100 námětů pro dramatickou výchovu od Dominique Mégrierové.

ZÁVĚR

Na začátku této práce jsem si vybrala téma, které mě samotnou zajímalo, a sama jsem si kladla otázky, které by mohly zajímat i čtenáře, protože tematika dramatické výchovy není zatím tak rozšířená a někteří lidé nemají ani pořádnou představu, co se za tímto termínem skrývá, natož jakým způsobem a kde poznatky z této oblasti využít. Přitom si myslím, že různé metody a techniky dramatické výchovy jsou prospěšné pro zdravý vývoj jedince. Dramatická výchova má tu výhodu, že do svého programu může zapojit i prvky z jiných, např. uměleckých, oblastí, (kreslení, hudbu, pohyb, atd.) Nabízí tedy široké rozvíjení dovedností.

Na začátku práce jsem si položila otázky, na které jsem se snažila najít odpovědi.

Tuto práci jsem začala tvořit postupem od nejobecnějšího ke konkrétnímu. Začala jsem definicí samotných pojmů, které mají spojitost s touto problematikou a pomohou čtenáři se v tématu zorientovat.

Dále jsem rozebrala samotnou dramatickou výchovu. Bylo nepochybně důležité se zde více ponořit do tohoto pojmu, aby se čtenář, který neví, jak přesně si dramatickou výchovu vyložit, dozvěděl více o jejím fungování, obsahu, cílech, hodnotách atd. a utvořil si představu, k čemu může dramatická výchova být dobrá a prospěšná.

V poslední kapitole jsem se zaměřila na konkrétní problematiku, které se tato práce týká. Tato práce je zaměřena na matku a dítě, proto jsem uvedla některé důležité informace, které čtenáře zavedou blíže k samotným aktivitám, o něž tu šlo především. Tato část je věnována samotnému rozvíjení některých dovedností, které jsou podle mě nejvýznamnější při rozvoji dítěte pomocí dramatické výchovy. Dovedností, které může dramatická výchova rozvíjet, je nespočet. Tato část práce tedy obsahuje příklady her, které může matka s dítětem využít. Uvedla jsem i své vlastní náměty na hry.

Doufám, že tato práce bude jednou přínosem nejen pro mě, ale i pro budoucí čtenáře.

POUŽITÁ LITERATURA

PÁVKOVÁ, J. et. al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 3. aktualiz. Vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6

HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5

MACHKOVÁ, E. *Úvod do studia dramatické výchovy*. Praha: IPOS, 1998. ISBN 80-7068-103-9

MACHKOVÁ, E. *Metodika dramatické výchovy. Zásobník dramatických her a improvizací*. 7. rozšíř. Vyd. Praha-Ústí nad Orlicí 1993. ISBN 80-7068-041-5

MACHKOVÁ, E. *Jak se učí dramatická výchova*. 2.vydání. Praha: AMU, 2007. ISBN 978-80-7331-089-9

VALENTA, J. *Dramatická výchova a sociálně psychologický výcvik*. Praha: ISV, 1999. ISBN 80-85866-40-4

VALENTA, J. *Metody a techniky dramatické výchovy*. Praha: STROM, 1997. ISBN 80-901954-1-5

KOŤÁTKOVÁ, S. *Vybrané kapitoly z dramatické výchovy*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-756-9

REYNOLD, B. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*. Přeložil Jiří Bumbálek. Praha:Portál, 1995. ISBN 80-7178-035-9

MEGIEROVÁ, D. *100 námětů pro dramatickou výchovu*. Přeložila Simona

Šimečková. Praha: Portál, 1999 ISBN 80-7178-288-2

VALENTA, J. *Kapitoly z teorie výchovné dramatiky: Hraní rolí ve výchově a vyučování. Dramatická výchova a rozvoj sebevědomí.* Vyd. ISV ISBN 80-85866-06-4

WAY, B. *Rozvoj osobnosti dramatickou improvizací.* Přeložila Eva Machková. Praha: ISV, 1996. ISBN 80-85866-16-1

ABSTRAKT

KOVÁČOVÁ, V. *Využití dramatické výchovy ve volnočasových zařízeních pro matky s dětmi*. České Budějovice 2010. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce J. Pokorný.

Klíčová slova: dramatická výchova, volný čas, hra, matka a dítě, volnočasové zařízení, funkce, hodnoty a cíle dramatické výchovy

Tato diplomová práce se zabývá tematikou dramatické výchovy. Konkrétně zkoumá možnosti využití metod, které tento obor nabízí, za účelem rozvíjení psychických a sociálních dovedností dítěte, jakož i vztahu mezi dítětem a matkou.

Celá práce je rozdělena do tří hlavních částí, tyto části jsou dále děleny do podkapitol. První část je vyhrazena pro představení a definování všech důležitých pojmů, se kterými tato práce pracuje. Jsou představeny pojmy jako volný čas, dramatická výchova, hra, role, atd

Druhá část se již soustřeďuje na teorii dramatické výchovy, zkoumá její funkce, metody, techniky, cíle, apod.

Třetí část se již konečně dostává od obecného ke konkrétnímu a ukazuje, jak konkrétně může matka a dítě využít metody dramatické výchovy. Ke konci kapitoly je uvedeno několik příkladů reálných her a je popsán jejich specifický přínos pro matku a dítě. Konkrétně jde o hry rozvíjející komunikační a sociální dovednosti, obrazotvornost a tvořivost a nakonec hry rozvíjející sebepoznání a sebekontrolu. Dvě hry jsou přímo dílem autorky této práce, zbytek je převzat z odborné literatury.

ABSTRACT

Utilization of Dramatic Education in Free-Time Facilities Aimed at Mothers with Children

Key words: dramatic education, free time, game, mother and child, free-time facility, functions, merits, and goals of dramatic education

This paper deals with the topic of dramatic education. Specifically, it examines possible ways of utilization of the methods this field has to offer, so that these methods can help develop mental and social skills of a child, as well as the relationship between a mother and her child.

The whole paper is divided into three major chapters. These chapters are further divided into their subparts. The first chapter is devoted to introducing and defining of all crucial terms and notions used in this thesis. It introduces words like free time, dramatic education, game, role, etc. ...

Chapter two focuses on the theory of dramatic education, examining its various functions, methods, goals, etc.

Finally, part three leaves the theory approach at last and focuses rather on specific ways of how the mother and the child can utilize the methods of dramatic education. Towards the end of the chapter, real-life situations and methodical games are introduced. Specifically, this part includes games aimed at development of communication and social skills, imagination, creativity, and finally games aimed at the development of self-cognition and self-control. Two of the games were invented by the author of this paper, the rest is quoted from scholarly sources.